

ZONDERLINGE VERKIEZING VAN EEN BURGEMEESTER.

In den tweeden jaargang van het tijdschrift *De oude tijd* (1870, p. 137) vindt men „medegedeeld door Dr. Schotel” onder bovenstaanden titel het volgende vermeld: „De Groninger hoogleeraar Pagenstecher deelt in zijn *Aphorismi Juris ad Institutiones Justineaneas* mede, dat eertijds in zekere stad van Nederland gebruikelijk was, dat die naar 't Burgemeesterschap stonden, zich aan een ronde tafel begaven en voorover bukkende hunne baarden daarop legden; dat men dan een luis op 't midden der tafel zette, en dat hij, op wiens baard dit loome beest kwam kruipen, voor Burgemeester uitgeroepen werd”.

Na eenig zoeken vond ik in het genoemde werk van A. A. Pagenstecher ¹⁾ de bedoelde plaats. Ongeveer aan 't einde van het boek ²⁾ leest men: „Hic mirare (et ride) veterem morem de quo Huetius in *itinere Suecico*, memōrat candidatos consulatus mensae circumsedisse eique barbas impouisse: quo facto, bestia, pes, mordax, sueta inter crescere sordes, ponitur in medio: tum cujus numine divum barbam adiit, festo huic gratantur murmure Patres: atque celebratur subjecta per oppida Consul.”

Pagenstecher ³⁾ wijst hier dus — het slot van zijn mededeeling is er een citaat uit — op het gedicht, waarin P. D. Huet, de latere bisschop van Avranches, de reis beschrijft, door hem in gezelschap van Bochart in 1652 ondernomen naar Zweden op uitnoodiging van koningin Christina, waarbij zij over ons land gingen. In zijn boek *Pet. Dan. Huetii, episcopi Abrincensis, Commentarius de rebus ad eum pertinentibus* (Amstelodami 1718, p. 76) vertelt hij: „Venimus deinde Hardenbergam, quod oppidum est Transsylvaniae. Minime vero Lectori injucundum fore puto cognoscere quo ritu Consul illic creari soleat, uti quidem ab oppidanis accepimus”, waarna hij de er op betrekking hebbende regels uit zijn vroeger gedicht aanhaalt. In dat gedicht *Iter Suecicum* komt nl. daaromtrent het volgende voor:

Carpimus inde viam Suvollae ad moenia, longos
 Hic ubi Kempensis sancte traduxerat annos;
 Nunc etiam extincti vivit quo que fama superstes.
 Mox Hardenbergam sera sub nocte venimus:
 Ridetur nobis veteri mos ductus ab aevo.
 Quippe ubi deligitur revoluto tempore Consul
 Barbati circa mensam statuuntur acernam,
 Hispidaque imponunt attenti menta Quirites:
 Porrigitur series barbarum desuper ingens.

¹⁾ Vgl. over hem b.v. de *Levenschetsen der Groninger Hoogleeraren* door Mr. W. B. S. Boeles, p. 53, opgenomen in het door Jonckbloet uitgegeven *Gedenkboek der Hoogeschool te Groningen* van 1864.

²⁾ Alexandri Arnoldi Pagenstecheri J. C. in Illustri Groningae atque Oml. Academia Juris publ. en priv. Professoris Ord. *Aphorismi Juris ad Institutiones Justineaneas*. Editio Sexta, Harderovici, 1748, p. 541.

³⁾ Volgens de boven genoemde mededeeling in het *Gedenkboek* bestaat van hem ook een geschrift *De barba*. Het zou natuurlijk heel goed mogelijk zijn, dat hij ook hierin van de zaak spreekt. Of dat het geval is, weet ik niet: het werk heb ik niet in handen kunnen krijgen.

Bestia, pes, mordax, sueta inter crescere sordes,
 Ponitur in medio; tum cujus, numine Divum,
 Barbam adiit, festo huic, gratantur murmure Patres,
 Atque celebratur subjecta per oppida Consul.
 Proxima Vesphaliae pergentibus arva tenentur.

In de „Praefatio editoris” bij de boven genoemde uitgave van den *Commentarius*, waarin ook deze regels worden aangehaald, wordt hierbij opgemerkt: „Hunc autem morem in illo oppido nec vigere, nec unquam viguisse, liquido constat: sed ex vano fortasse rumore, vel animi laxandi gratia, hos versus effectos esse facile crediderim”. — „Of het eene aardigheid, dan ernst is, laten wij in het midden”, zegt de schrijver van een stukje in den *Overijs. Almanak* van 't jaar 1845 (p. 47), waarin ook bovenstaande regels opgenomen zijn. — In *De Navorscher* VII (1857) p. 320, waar onder de „Vragen door het bestuur beantwoord” deze zaak wordt besproken, wordt er bij gevoegd: „Hetzij nu Huet zich dit heeft laten op den mouw spelden, hetzij hij die aardigheid zelf bedacht heeft, altoos is het een vertelseltje, zoo als er in oudere en nieuwere reisbeschrijvingen meer voorkomen”. — Huet's gedicht is ook opgenomen achter de door D'Olivet uitgegeven *Huetiana, ou pensées diverses de M. Huet* (nouv. édit., Amst. 1723). Hier wordt (p. 441) bij deze plaats opgemerkt: „Cette fable sied mieux dans des vers que dans les livres historiques où on l'a débitée gravement”. — Welke „livres historiques” hier bedoeld worden, is mij niet bekend, maar het later voorkomen van deze historie zal waarschijnlijk wel op 't werk van Huet berusten. Het zou mij ook niet verwonderen, als het in den laatsten van de geciteerde regels voorkomende *Vesphaliae* de oorzaak was, dat in latere vermeldingen, het Overijselsche stadje Hardenberg naar Westfalen verplaatst wordt.

Dat treft men b.v. aan in een werk uit de 18de eeuw, verschenen onder den titel *L'Arretin* of ook *L'Arretin moderne*, zonder naam van den auteur. Het is het werk van H. J. Dulaurens en nog kort geleden is een nieuwe uitgave er van verschenen: *L'Arétin Moderne* par l'abbé Du Laurens. Édition conforme à l'édition originale de 1763 publiée . . . par Radeville et Deschamps (Paris 1920). In de mij ten dienste staande uitgave, die heet te zijn verschenen: „à Rome, aux dépens de la Congrégation de l'*Index*, MDCCLXIII”, komt (I, p. 93) de volgende passage voor: „Les poils de la barbe servent de billet et de scrutin aux Magistrats Allemands pour choisir leur Chef. Les Echevins d'Hardenbergen en Westphalie s'assemblent autour d'une table ronde, et chaque Echevin se place de manière que l'extrémité de sa barbe touche le dessus de la table, au milieu de laquelle on met une poux, que l'on charge de faire le choix du nouveau chef. Ce petit Electeur, après avoir erré quelque temps, ne manque point de s'arrêter à une des barbes, et cette barbe dans le moment même devient barbe de Consul”¹⁾.

¹⁾ Een (onvolledig) exemplaar van 't werk in de Kon. Bibl. in Den Haag is getiteld *L'Arretin moderne* met het jaartal 1776; hier staat de geciteerde plaats op p. 86; in de boven genoemde moderne uitgave op p. 88.

Deze passage is zoo goed als letterlijk weer te vinden in de groote verzameling van anecdoten etc. getiteld *Encyclopédiana, recueil d'anecdotes anciennnes, modernes et contemporaines*, etc. (Paris 1843, p. 371)¹⁾.

Heel kort wordt het gebruik vermeld door K. J. Weber in zijn *Demokritos oder hinterlassene Papiere eines lachenden Philosophen* (bd. VIII, 7te Ausg., Stuttg. 1863, p. 25). Hier heet de stad: Hartenberg, zonder verdere aanduiding van de ligging.

Reeds vóór Huet echter wordt hetzelfde van een andere plaats verteld nl. in het gedicht *Des Flohes Zank und Strauss*, een van de twee toevoegingen aan Fischart's *Flöhhasz*, die voorkomen in de editie van 1610. Daar wordt het niet voorgesteld als een ergens bestaande gewoonte, maar het heet voorgevallen te zijn in een, niet genoemd, stadje in Thüringen, waar men bij den dood van den burgemeester als opvolger iemand wil hebben met een langen baard. Op raad van den herder wordt tusschen de zeven in aanmerking komende personen op de bedoelde wijze de keuze bepaald. — Volgens de opgave van J. Bolte, die in zijn editie van *Martin Montanus Schwankbücher* (p. 610) nog van een paar andere verhaaltjes melding maakt, waarin het bewuste diertje een rol speelt, komt dit gedeelte voor in *Fischarts Dichtungen* ed. Kurz II, 148 (vs. 496—704). Deze editie stond niet tot mijn beschikking; ik vond het bewuste stuk echter in de uitgave van Fischarts gedicht, die opgenomen is in de groote compilatie, welke meestal aangehaald wordt onder den titel *Amphitheatrum Dornavii*²⁾ (p. 56 vv.), terwijl het bedoelde gedeelte onder den titel „Die Bürgermeisterwahl” ook opgenomen is door K. Gödeke in zijn *Elf Bücher deutscher Dichtung* (Leipzig 1849, p. 177) en door H. Merkens in *Deutscher Humor alter Zeit* (Würzburg 1879, p. 264)³⁾.

In een artikel van J. Pohl, *Zu Fischarts Flöhhasz in Euphorion VIII* (1901), p. 713 vv. wordt betoogd, dat *Des Flohes Zank und Strauss gegen der Stoltzen Laus* geschreven zou zijn onder invloed van een Latijnsch stuk van Petrus Gallissardus, *De Pulice*, ook opgenomen in de boven genoemde verzameling *Amphitheatrum Dornavii* (p. 23 vv.). Deze meening van Pohl berust voornamelijk op het voorkomen van één zelfde anecdote in de beide stukken. Van de verschillende andere anecdoten echter, die in het Duitsche stuk aangetroffen worden, komt geen enkele in het Latijnsche artikel voor, ook die van de burgemeesterskeuze niet.

¹⁾ Vgl. voor dit boek *Neophilologus* XI (1926), p. 162.

²⁾ De eigenlijke titel is: *Amphitheatrum sapientiae Socraticae joco-seriae, hoc est, encomia et commentaria autorum, qua veterum, qua recentiorum prope omnium: quibus res, aut pro vilibus vulgo aut damnosis habitae, styli patrocinio vindicantur, exornantur: opus ad mysteria naturae discenda, ad omnem amoenitatem, sapientiam, virtutem, publice privatimque utilissimum in duos tomos partim ex libris editis, partim manuscriptis congestum tributumque, a Caspate Dornavio Philos. et medico. — Ridentem dicere verum quid vetat? . . . Hanoviae, MDCXIX.*

³⁾ In verschillende andere uitgaven van Fischart komt het niet voor, ook niet in de Nhd. bewerking van *Die Flohhasz* door K. Pannier (Reclam nr. 1656). — In den eveneens door H. Merkens uitgegeven kleineren bundel *Deutscher Humor* (Meyers Volksb. nr. 805, 806) is het ook niet opgenomen.

Volgens Bolte (l.c.) komt hetzelfde voor in een Duitsche verzameling onder den titel *Grillenvertreiber* 1670, 1, 245 (Witzenbürger 2, cap. 26), welk werk mij onbekend gebleven is¹⁾.

Op nog een paar andere plaatsen heb ik iets dergelijks vermeld gevonden. In *Preussische Sprichwörter und volksthümliche Redensarten*, ges. u. hrsg. v. H. Frischbier (2te Aufl., Berlin 1865, p. 39) wordt bij nr. 500 *Den Butsch steit de Luus op (an) de Keed* als toelichting gevoegd:

Die Lokalspottgeschichte erzählt: Die Bauern aus Butsch, bei Christburg(?) waren im Krüge zur Schulzenwahl versammelt; es wollte jedoch niemand Schulz werden. Zufällig kroch eine Laus, die ein Bettler verloren hatte, auf der Bank. Man kam überein, die Laus auf den Tisch zu setzen und Denjenigen als Schulzen anzuerkennen, auf welchen die Laus zukrieche. Zu fernem Bedarf wurde die Laus an eine Kette gelegt²⁾.

Hieraan is het weer ontleend door Moritz Busch in zijn *Deutscher Volks-humor* (Leipzig 1877, p. 53).

Ook buiten ons land en Deutschland vinden we iets overeenkomstigs. In het werk van H. Gaidoz en P. Sébillot, *Blason populaire de la France* (Paris 1884, p. 160) wordt als bijnaam van de inwoners van het Fransche stadje Héricourt opgegeven: „Les teufions d'Héricouët” d. i. „Les punaises d'Héricourt”, zonder dat er iets verder bij vermeld wordt. In de *Revue des traditions populaires* XI (1896), p. 652 echter wordt door Charles Beauquier in een artikel *Blason populaire de la Franche-Comté* onder „Dictons et contes facétieux” omtrent die plaats het volgende verteld met den titel: *Les teufions* (punaises):

Quand on veut choisir un maire, à Héricourt, on rassemble les hommes les plus barbus du conseil, et on les fait mettre à genoux autour d'un grand cuveau, la tête baissée de façon à ce que leur barbe trempe dans l'eau. Puis le ministre, le pasteur, (ce sont des protestants) va chercher une boîte dans laquelle se trouve une punaise et dépose délicatement la petite bête au milieu de la cuve. La punaise se met à nager pour gagner le bord. La première barbe à laquelle elle se racroche est celle de celui qui sera nommé maire.

Het schijnt dus wel, dat we hier te doen hebben met een van die aardigheden, die net als b.v. die omtrent de Schildburgers etc., van verschillende plaatsen verteld worden. We zullen dan ook, dunkt mij, wel mogen aannemen, dat Huet of zijn zegsman zich omtrent Hardenberg — om de boven geciteerde woorden uit *De Navorscher* te gebruiken — „dit heeft laten op den mouw spelden”. Hier zal wel hetzelfde gebeurd zijn als wat H. W. Kirchhof vertelt in zijn bekende verzameling *Wendunmuth* (I, nr. 235) omtrent iets wat in zijn tijd (in 1556) in zijn woonplaats Cassel voorviel. Daar was iemand, „einer der nit wenig von im selber hielt”, zegt Kirchhof,

¹⁾ De volledige titel b.v. bij Merkens, l.c., p. 327. Hier wordt een uitgave van 1603 vermeld.

²⁾ In *Elzevier's Geill. Maandbl.* van Mei 1927 staat tegenover p. 317 een afbeelding van een schilderij van Floris Verster met het onderschrift: Huis met de bloempotjes, hotel „De luis aan de ketting”.

die aan een van de linnenwevers vroeg, hoe bij hen een „handtwercksmeister” gekozen werd. „Der leinweber”, zoo gaat hij door, meinet nit anderst, diser fragt as ausz spot, wolt im auch also bescheid geben, und sprach: Wir meister haben alhie ein alt herkommen, dasz allweg der im anfang unser jarzeit zû handtwercksmeister gekoren, einen igel bey sich in seinem hausz ernerer und halten musz. Nach ausgang aber desz jars wie yetzund, setzen sich alle meister umb ein tisch, und der gewesene handtwercksmeister nach gethaner und gebrechlicher rede, stellet den igel darauff, leszt in frey on alles wincken oder liebten umbher gehen, und vor welchen under uns (denn wir gantz still on alles bewegen uns halten müssen) er bestehet, bekompt solche wirde und ampt”.

In de aantekeningen van Oesterley hierbij wordt geen enkele parallel aangehaald¹⁾, maar men ziet, dat de overeenkomst met het vroeger meedeelde toch wel zeer groot is.

Amsterdam.

† A. BORGELD.

GRAMMATICA VAN VROEGERE TIJD²⁾.

Er behoort in onze dagen enige moed toe om met sympathie over de historische grammatica te spreken. Misschien heeft zij in de jaren harer opperheerschappij wat misbruik van haar macht gemaakt, vooral in etymologicis, en Sainéan heeft haar daarvoor een berisping gegeven in zijn *Sources indigènes de l'étymologie française*, op voorbeeld van Gilliéron, die in zijn *Faillite de l'étymologie phonétique* de kat de bel had aangebonden. Volgens Terracher is ook een historische grammatica ener taal een onding, daar zij de lijnen alleen van vroeger naar later trekt en de rol die contemporaine woorden en vormen op elkander oefenen verwaarloost; alleen een spraak-kunst van een bepaalde periode, hetzij de hedendaagse of een vroegere, is volgens hem gerechtvaardigd. En wat de syntaxis aangaat, zo heeft dr. C. de Boer het recht van het Latijn om mede te spreken in de Franse spraak-kunst ingekort³⁾, en wil hij meer rekening houden, ter verklaring der syntactiese verschijnselen, met de ontwikkeling der West-Europese talen in het algemeen. Zonder twijfel heeft hij gelijk met de nadruk te leggen op de treffende overeenkomsten die Germaanse en Romaanse talen, en zelfs — naar de heer Hesseling mij mededeelt — het Nieuwgrieks vertonen en die dus met de oorsprong dier talen in geen verband hoegenaamd staan. Reeds sedert lang had men bijvoorbeeld opgemerkt dat er een volkomen gelijkenis bestaat tussen het gebruik van de verleden tijd van het Futurum als Conditionalis in het Nederlands c. s. en de Romaanse talen, evenals tussen dat van het

¹⁾ Door Joh. Bolte wordt in de nieuwe uitgave van Pauli's *Schimpf und Ernst* bij nr. 603 als aantekening gevoegd: „Die Weber wurden mit dem Igel geneckt”, waarbij naar deze plaats bij Kirchhof en nog naar eenige andere litteratuur verwezen wordt.

²⁾ Naar aanleiding van G. Sahlin, *César Chesneau du Marsais et son rôle dans l'évolution de la Grammaire générale*. Paris, Presses Universitaires, 1928.

³⁾ Zie o. a. *Functie en Geschiedenis van de Franse Géronidij*, in *Mededeelingen der Kon. Akademie van Wetenschappen*, Deel 67.